

PROMOTING ROMANIAN BALNEARY RESORTS IN 19TH CENTURY NEWSPAPERS AND MAGAZINES

Emilia Camelia Sărac

PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

Abstract: The large number of mineral and thermal waters which were discovered on Romanian territory and all the balneary resorts made represented an important step in balneology development. Advertising done to spas had a great evolution in 18-19th centuries. If at the beginning it was an oral promotion, people telling to others about therapeutic effects of mineral springs, slowly, there was a bigger and better organised advertisement, the authorities and the owners of balneary establishments wanted to attract many tourists from Romania and abroad. The main spas that were found in magazines are Bălăţeşti (district Neamţ), Călimăneşti (district Vâlcea), Herculane (district Caraş-Severin), Bazna (district Sibiu), Vâlcele (district Covasna), Borsec (district Harghita) and Rodna (district Bistriţa-Năsăud). After researching a good part of the collection of magazines, we drew some conclusions about how comercial was made: ideas about design (shape and size), but also about the period when the resorts were promoted and the services offered. In this way people had the chance to know all the medical waters from Romania, their utilization and the deseases that could be cured, but also the facilities and the possibilities of relaxing and having a good time.

Keywords: medical waters, advertising, magazines, 19th century, evolution.

Epoca Luminilor, care a însemnat pentru Țările Române și pentru întreaga Europa o epocă de dezvoltare și modernizare, a determinat schimbări majore și în sectorul balnear românesc, problema cunoașterii și întrebuițării apelor minerale și termale preocupând din ce în ce mai mult atât cercurile de specialitate, cât și publicul larg. După moda europeană, românii din toate cele trei provincii au început să acorde o atenție deosebită vindecării bolilor cu ajutorul factorilor naturali de cură.

Alături de lucrările de specialitate despre apele minerale românești, care au apărut, scrise în limbile română, latină, maghiară și germană, periodicele secolului al XIX-lea cuprind și ele informații prețioase despre trecutul balnear românesc. Dacă într-o lucrare anterioară, am încercat să aducem la lumină câteva din articolele despre băile curative de pe teritoriul

românesc, în studiul de față am urmărit modul în care s-au promovat acestea și am încercat să adunăm reclame apărute în ziarele perioadei urmărite.

Numărul foarte mare de reviste de pe întreg teritoriul românesc a îngreunat această cercetare. Astfel că după studierea unei părți consistente din colecția de periodice de secol XIX, am reușit să adunăm câteva reclame făcute diferitelor băi și ape minerale, numărul lor fiind mult mai mare și, cu siguranță, informațiile putând fi completate ulterior.

Dintre revistele care au fost studiate și în care am găsit reclame ale stabilimentelor balneare amintim *Epoca*¹, *România Liberă*², *Voința Națională*³ și *Erdély: turistai fűrdőgyi és néprajzi folyóirat*⁴. Trebuie menționat faptul că revistele *Transilvania* și *Gazeta de Transilvania*, din care s-au parcurs toate numerele din secolul al XIX-lea, nu au furnizat informații despre publicitatea făcută apelor minerale, iar numeroasele reviste care urmează a fi studiate reprezintă posibilități de culegere de noi date și afișe despre balneologia românească. În cele ce urmează, o să dăm câteva exemple de reclame, grupate pe provinciile românești, care să ne introducă în lumea publicității stațiunilor balneare din perioada cercetată.

Băile minerale de la *Câmpina* din județul Prahova s-au bucurat de o promovare constantă în numerele ziarului *Voința Națională*. Ocupând un loc central, dar totodată restrâns din punct de vedere al cantității informațiilor, reclama scrisă de doctorul N. Garoflid oferă date precise cu privire la sezonul estival care începea la 1 iunie și se încheia la 15 septembrie, tipul apelor minerale și bolile tratate, după cum se poate observa din rândurile următoare: "Aceste ape sunt foarte folositoare contra reumatismului, paralisiilor vechi, bolenilor de femei, bolenilor de nervi, slăbiciunii la copii, sifilis, bóle de piele, scrofule, etc. Fiind ape sulfuróse alcaline foarte bógate, în principiile mineralisátore și avênd ocașiunea de la fondarea stabilimentului consecutiv a constata șa mulțime de casurî efecte neîndoióse le recomand cu tótă încrederea."⁵

Cunoscuta stațiune *Călimănești* din județul Vâlcea a beneficiat și ea de o puternică promovare în ziarele secolului al XIX-lea. Reclama, care ocupă loc central, se axează pe prezentarea serviciilor și facilităților oferite: "Restaurant a la carte la ori-ce ceas din zi. Prețuri moderate. Cafenea- Înghețată- Berărie- Biliard, și tot felul de jocuri. Bucătărie română și franceză sub direcțiunea celor doî maestri bucătari dela hotelul Hugues din București. Vinuri romanesci și franceze. Cai de călărit, trăsuri de la oțel până la faimosul izvor Căciulata, trăsuri pentru excursiuni. Muzica militară, Baluri și Lăutari."⁶ Faptul că s-au omis informațiile despre tipul apelor minerale și afecțiunile tratate ne face să credem că deja stațiunea era cunoscută și frecventată de un număr mare de oameni.

¹ *Epoca* a fost un cotidian politic, scos de Partidul Conservator și apărut la București (seria I: 16 noiembrie 1885-14 iunie 1889 și seria a II-a: 2 noiembrie 1895-22 noiembrie 1916) și la Iași (seria a III-a: 18 septembrie-1 decembrie 1918), revenind la București (2-31 decembrie 1918), succesiv sub conducerea lui Grigore C. Peuceascu, N. Filipescu și Grigore Ventura.

² *România Liberă* a fost un cotidian politic și literar, a apărut la București, de la 15 mai 1877-14 iunie 1889, sub conducerea lui Dim. August Laurian. În el colaborează scriitori de seamă ai epocii: Mihai Eminescu (în anul 1888), Ion Luca Caragiale (cu pseudonimul Luca), Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Macedonski, Virgil Onițiu, Barbu Delavrancea, Duiliu Zamfirescu, Cezar Boliac.

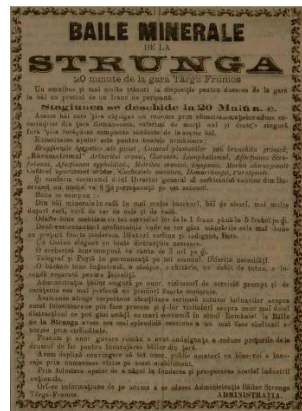
³ *Voința Națională* a fost un ziar liberal, apărut la București (10 iulie 1884-13 aprilie 1914), având ca director pe Gheorghe Gr. Cantacuzino, iar ca și colaboratori pe Barbu Ștefănescu Delavrancea, A. Xenopol, D.A. Sturdza, Al. G. Djuvara, Ioan Slavici, Alexandru Macedonski, Ioan Luca Caragiale.

⁴ *Erdély: turistai fűrdőgyi és néprajzi folyóirat*, cotidian scris în limba maghiară, a apărut la Cluj între 1892-1948 și este un ziar despre obiectivele turistice și potențialul turistic al Ardealului.

⁵ *Băile minerale Campina (Districtul Prahova)*, în *Voința Națională*, 04, nr. 0874, 19 iulie 1887, p. 4.

⁶ *Călimănești Marele oțel al băilor*, în *România Liberă*, nr. 2970, 17 iulie 1887, p. 4.

Semnificativă este reclama făcută băilor minerale de la *Strunga*, județul Iași. Ocupând un loc periferic, dar foarte bine semnalat printr-un cadran desenat, afișul prezintă foarte multe informații utile pentru promovarea apelor minerale de aici. Aflăm astfel că stabilimentul balnear era alcătuit din "[...]băi minerale în cadă în mai multe basinuri, băi de aburi, mai multe dușuri reci, cură de zer de oaie și de vacă. Odăile bine mobilate cu tot serviciul lor de la 1 franc până la 5 franci pe di. Două restauranturi confortabile unde se vor găsi mâncările cele mai bune cu prețuri foarte moderate. Beuturi străine și indigene, bere. Un Casino elegant cu toate distracțiile necesare.[...]Telegraf și Poștă în permanență pe tot sezonul."⁷ Referitor la bolile tratate cu aceste ape, deținem informații că ele sunt eficiente pentru "erupțiunile herpetice ale pielii, Catarul plumonilor sau bronchita cronică, Rheumatismul, Arthiritul cronic, Clorosea, Lumphatismul, Afectiunea Scrofuloasă, Afectiunea syphilitică, Metritea cronică, Dyspesia, Morbii chirurgicali, Catarul aparatului urinar, Cachexiele metalice, Hemorrhoidii, Paralysiele."⁸ Mai mult de atât, în stațiune exista un omnibus și mai multe trăsuri pentru drumul de la gară la băi.

Aceleași băi au fost promovate și în ziarul *Epoca*, unde, din informațiile avute, se observă faptul că s-a pus accent pe tehnicile balneare și modalitățile de utilizare a apelor pentru boli diferite, folosindu-se astfel "I. Băi de pucioasă, foarte tari, contra reumatismului, sifilisului, scrofullei, scioteitei, gutei și tuturor aprinderilor vechi. II. Idroterapie după toate regulile moderne, contra nevro-asteniei și ori cărei slăbiciuni mai ales că se combină cu cura de apă de fier bicarbonată ce are Strunga. III. Instalațiuni de aer comprimat contra asmei, boalelor de gât și de urechi." ⁹ Valoarea deosebită a băilor reiese și din importanța acordată serviciului medical, putându-se observa că exista un număr mare de doctori după cum reiese din următoarea relatare: "Tehnica Idroterapiei se execută de D-nul Grigorovici, asistent în Stabilimentul de Idroterapie al D-lui Winternitz din Viena [...]D. Profesor Bogdan de la Universitatea din Iași dirigează băile. D. Profesor Dr. N. Manolescu curează boalele de ochi și urechi."¹⁰

O atenție deosebită a fost acordată și apelor minerale și termale de la *Herculane*, județul Caraș Severin, renumite încă din antichitate pentru efectele terapeutice și pentru împrejurimile minunate. Afișul este situat central și punctează pe scurt beneficiile unui

⁷ *Băile minerale de la Strunga*, în *Voința Națională*, 04, nr. 0874, 19 iulie 1887, p. 4.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Băile Strunga (Lîngă Tîrgu Frumos)*, în *Epoca*, nr. 806, 5 iulie 1898, p. 3.

¹⁰ *Ibidem*.

tratament la acest stabiliment balnear, după cum reiese din însemnările următoare: "Loc de cură climatică- Gimnastică suedeză și masagiu- Băi electrice- Hidroterapie- Rendezvous internațional- Situațiune admirabilă în valea romantică a Cernei- Promenade și locuri de excursiune [...]Palaturi de băi, hoteluri splendide [...]Musică proprie- Orfeu (Teatru Variété)."11 Tot în reclamă apele erau prezentate ca fiind "sulfuroase și sărate cu temperatură terestră de 55°C"12, iar medicii români din stațiune ofereau consultații în limbile europene.

O nouă reclamă apărută în revista Epoca este făcută băilor de la *Bazna*, județul Sibiu. Sunt prezentate câteva din avantajele utilizării acestor ape iodurate și bromurate și anume: cure cu apă rece sau caldă, cure cu nămol sau cu apă de băut, legătura cu poșta din Mediaș și prezența la băi a medicului Fritz Folberth. Desigur că sunt menționate și bolile tratate cu aceste ape:"[...]reumatism, podagra, la toate felurile de scrofule, la sifilis învechit, la slăbiciunea provenită din prea multă întrebuințare a mercurului, la nevralgie și ischias, la boalele cronice de femei, la boalele cronice ale pielii Ekzen, Lupus, Psoriasis și Phachitis."13 Există informații și referitor la serviciile de primire și de relaxare:"Locuințele bine mobilate. Bucătărie excelentă cu precieri moderate. Pentru distracție s'a luat mesuri ase avea o buna musica, tombola, diferite feluri de danturi."14

Apele minerale de la *Vâlcele* din județul Covasna au fost recunoscute de balneologi renumiți din Europa și de către specialiști, după cum era menționat și în periodicele secolului al XIX-lea. Reclama apărută în revista Epoca conține numeroase informații despre renumele avut, bolile tratate, serviciile oferite și posibilitățile de utilizare a apei:"Apele minerale de la Eleopatak se pot folosi cu succes sigur la: catarul cronic de stomac, slăbiciunile de digestiune, umflăturile de ficat și splină, artrite, galbinare, idropiea provenită din friguri, hemoroide și hipocondrie împreunate cu acelea, incuierea stomacului și la boalele cronice de rinichi și besica, la formarea petrei de besica, chlorosa, scrofule și în lipsa de sânge, boala de mitra și nevricalo-hysteria. [...]Se află medic, farmacie, servicii poștal și telegrafic, cabinet de lectură, pianuri și conveniri; se află parcuri, promenazi, parcuri de promenadă cu brazi; numeroase locuri pentru excursiuni și deosebite distracții, baluri [...]Stă la dispoziția oaspeților 600 de odăi mobilate cu preciful de la 40 cr. până la 3 fl. pe zi precum și mai multe ospetării în care se pot mânca cu precieri moderate [...]"15

O altă stațiune care a beneficiat de publicitate în revistele secolului XIX este *Homorod* din județul Harghita. Poziționată pe ultima pagină a revistei și încadrată într-un chenar ornamentat tocmai pentru a se atrage atenția, reclama este foarte amplă și dezvăluie informații despre situarea în mijlocul pădurii de brazi, apele minerale cu calități deosebite, precum și posibilitățile de recreere oferite. Importante sunt și mărturisirile despre bolile tratae, și anume anemii, probleme ginecologice, respiratorii, de rinichi. Serviciile oferite erau completate de varietatea tipurilor de băi (reci sau calde, cu diferite temperaturi) și de posibilitățile de cazare cu reduceri de 5% în cazul programărilor făcute în avans.16

Apa minerală de la *Borsec* din județul Harghita, era recunoscută pe plan local și național, după cum apare scris și în publicitatea făcută. Afîșul, bine poziționat pe o pagină distinctă și ornamentat, o prezintă ca fiind una dintre cele mai carbogazoase ape din țară, situată într-o zonă pitorească, cu peisaje deosebite și un climat de munte favorabil

11 *Băile Herculan (Mehadia)*, în Epoca, nr. 810, 10 iulie 1898, p. 4.

12 *Ibidem*.

13 *Baasen (Felső-Bajom)*, în Epoca, 02, nr. 458, 7 iunie 1887, p. 4.

14 *Ibidem*.

15 *Băile de la Eleopatak*, în Epoca, 02, nr. 458, 7 iunie 1887, p. 4.

16 *Homoród-Fürdő* în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, I, mai 1892, p. 40.

tratamentului, eficientă pentru tratarea unor bolile precum anemii, afecțiuni ale digestiei, ale rinichilor, respiratorii, ginecologice, scrofule, reumatism, gută, informații cuprinse în reclamele din reviste, sezonul fiind deschis între 15 iunie-15 septembrie.¹⁷

În aceeași revistă sunt prezentate și izvoarele minerale de la Rodna din județul Bistrița-Năsăud. Reclama oferă numeroase informații utile pentru cunoașterea apelor pentru tratarea diferitelor boli: situarea geografică într-o vale înconjurată de munți și păduri seculare, au reprezentat mereu o sursă inepuizabilă de apă bogată în săruri benefice organismului, comparabile cu ape din străinătate. Sezonul era mai scurt decât în cazul celorlalte stațiuni, de la 1 iulie- 15 septembrie, perioadă în care se practicau următoarele prețuri: cura de baie 1 forint, baia caldă 50 kr., baia rece 10 kr., prețul camerelor și al meselor fiind accesibile tuturor.¹⁸

Această cercetare ne-a permis să formulăm niște concluzii cu privire la modul și perioada în care se făcea publicitatea, începând cu aspectele vizuale (forma și dimensiunea), continuând cu informațiile transmise și terminând cu frecvența cu care se promovau stațiunile: reclamele apăreau mai ales în lunile mai, iunie, iulie, august, perioadă în care erau deschise băile; au fost cazuri când o anumită reclamă se repeta în mai multe numere ale aceluiași ziar sau revistă; prezentările băilor erau destul de detaliate și conțineau informații despre tipul apelor minerale, bolile tratate, serviciile de cazare, masă și tratament oferite; s-a pus accent pe prezentarea modului de divertisment și relaxare; erau alcătuite liste cu prețuri și eventuale reduceri; un lucru important se referea la existența permanentă a unui medic, sub îndrumările și observația căruia se efectuau curele; accesul în stațiune se făcea mai ales cu trenul; bolile cele mai des întâlnite care puteau fi tratate la băi erau reumatismul, scrofulele, anemiile, afecțiunile pielii, afecțiunile respiratorii, ginecologice și ale rinichilor; forma reclamelor era simplă, doar text fără imagini, însă cuprinzătoare, ocupând în general locuri centrale.

¹⁷ *Borszék (Csikvármegye, Erdély)*, în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, III, iunie 1894, p. 51.

¹⁸ *Radna-Borberek*, în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, IV, mai 1895, p. 38.

BIBLIOGRAPHY

1. *Băile minerale Campina (Districtul Prahova)*, în *Voința Națională*, 04, nr. 0874, 19 iulie 1887.
2. *Călimănești Marele oțel al băilor*, în *România Liberă*, nr. 2970, 17 iulie 1887.
3. *Băile minerale de la Strunga*, în *Voința Națională*, 04, nr. 0874, 19 iulie 1887.
4. *Băile Strunga (Lîngă Tîrgu Frumos)*, în *Epoca*, nr. 806, 5 iulie 1898.
5. *Băile Herculane (Mehadia)*, în *Epoca*, nr. 810, 10 iulie 1898.
6. *Baasen (Felső-Bajom)*, în *Epoca*, 02, nr. 458, 7 iunie 1887.
7. *Băile de la Eleopatac*, în *Epoca*, 02, nr. 458, 7 iunie 1887.
8. *Homoród-Fürdő* în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, I, mai 1892.
9. *Borszék (Csikvármegye, Erdély)*, în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, III, iunie 1894.
10. *Radna-Borberek*, în Erdély: turistai fürdőügyi és néprajzi folyóirat, IV, mai 1895